

ชีวิตวิชาการของ อานันท์ กาญจนพันธุ์:
มานุษยวิทยาว่าด้วยนักมานุษยวิทยา
ในประเทศไทย

**(Anan Ganjanapan's Academic Life:
Anthropology of an
Anthropologist in Thailand)**

วสันต์ ปัญญาแก้ว (Wasan Panyagaew)

บทคัดย่อ

ในบทความชิ้นนี้ ผมเสนอให้มอง ‘อานันท์ กาญจนพันธุ์’ ในฐานะ นักมานุษยวิทยาอาชีพ ที่ผ่านการฝึกฝนและร่ำเรียนมาอย่างเคร่งครัดตาม ธรรมเนียมการศึกษาแบบตะวันตก ทว่าเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมายัง “บ้านเกิด” ต้องดิ้นรนและผจญกับชีวิตอาจารย์มหาวิทยาลัยที่ต้องทำทั้ง งานสอนหนังสือและงานวิจัยควบคู่กันไปภายใต้บริบทวิชาการของสังคม ไทย การนำเสนอจะอาศัย “เรื่องเล่า” ที่ได้มาจากการพูดคุยสัมภาษณ์ กับอานันท์ กาญจนพันธุ์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอนด้วยกันคือ (1) สังเขป ชีวิตประวัติของอาจารย์อานันท์ ตามด้วย (2) หนทางสู่มานุษยวิทยาอาชีพ และ (3) บทส่งท้าย โดยจะพยายามชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ในบริบทปัจจุบันของ ‘มานุษยวิทยาในประเทศไทย’

คำสำคัญ: อานันท์ กาญจนพันธุ์, งานภาคสนาม, มานุษยวิทยา สมัยใหม่, มานุษยวิทยาในประเทศไทย

Abstract

In this article, I propose to see Anan Ganjanapan as a professional anthropologist who was trained in a Western pedagogic tradition. Nevertheless, when he returned to homeland, as a trained anthropologist, he has had to struggle with academic life in Thai university system, which requires him to work both as a lecturer and a researcher in the Thai academic context. In order to show this, the article divides its presentation into three sections, namely (1) a biographical sketch of Anan Ganjanapan, (2) his way to be a professional anthropologist, and (3) the postscript, which is to locate Anan Ganjanapan in the academic landscape of anthropology in Thailand.

Keywords: Anan Ganjanapan, Fieldwork, Modern Anthropology, Anthropology in Thailand

บทนำ

To Thai peasants and their struggle for justice and a better life for all and to my parents for their devotion to the education of their children.

คือคำอุทิศที่อาจารย์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ จดจารึกไว้บนปกในของวิทยานิพนธ์ที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University) เพื่อรับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขามานุษยวิทยาในปี พ.ศ. 2527 หลายคนที่เคยหยิบงานสำคัญเล่มนี้ขึ้นมาอ่าน (ไม่ว่าจะอ่านผ่านๆ หรืออ่านอย่างเอาเป็นเอาตาย) อาจเปิดผ่านเลยไป ทว่าสำหรับผมแล้ว คำอุทิศสั้นๆ แต่กินความลึกซึ้งข้างต้น สะท้อนตัวตนความเป็นคนสามัญของอาจารย์อานันท์ได้เป็นอย่างดี หลังสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกทางมานุษยวิทยาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ตลอดเวลาของการอุทิศชีวิตให้กับงานสอนหนังสือและงานวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ในเมืองไทย เท่าที่ผมรับรู้และเข้าใจ อาจารย์อานันท์ดำเนินชีวิตเป็นปัญญาชนสาธารณะ (ดูบทความของ Andrew Turton ในวารสารเล่มนี้ด้วย) และเป็นนักมานุษยวิทยาติดดินอย่างคงเส้นคงวา¹ ในบรรดาลูกศิษย์ลูกหา เพื่อนร่วมงาน หรือมิตรสหายทางวิชาการ ไม่ว่าจะใครที่ได้มีโอกาสสนทนากับอาจารย์ จะรู้ว่า นอกจากข้อถกเถียงหนักๆ ทางวิชาการที่อาจารย์จะพูดถึงวิพากษ์วิจารณ์อย่างเอาจริงเอาจัง ท่านยังมักสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับ “บ้าน” ของท่านให้เราท่านได้ยินได้ฟังอยู่เป็นประจำ

ผมเริ่มรู้จักอานันท์ กาญจนพันธุ์ เมื่อราวๆ 20 ปีก่อน ขณะเริ่มต้นชีวิตนักศึกษาในภาควิชาที่อาจารย์สอนหนังสืออยู่ อาจารย์อานันท์นี่เองที่เปิดโลกให้ผมได้รู้จักกับชาว Bushman ในทวีปออสเตรเลียผ่านภาพยนตร์สารคดีที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ SBS ที่ท่านอุตส่าห์บินที่กเทศกลับมาจากออสเตรเลีย!) และใช้เป็นสื่อการสอนในวิชามานุษยวิทยาเบื้องต้น² และอาจารย์อานันท์อีกนั่นแหละที่แนะนำ (ผ่านวิชามานุษยวิทยาเศรษฐกิจที่ท่านสอนตอนปีสี่ คือราวๆ ปลายปี 2536) ให้ผมได้รู้จักกับ Bronislaw

Malinowski สิทธิชุมชน ความหมายทางสังคมของการเล่นแชร์ ตลาดมืด รวมจนไปถึง “ของหน้าหมู” และ Kula Ring หรือระบบการแลกเปลี่ยน ผ่านของกำนัลสัญลักษณ์ของชาวเกาะโทรเบรียนด์ (Trobriand Islanders) ที่ Malinowski ศึกษาและอาศัยใช้ชีวิตร่วมอยู่ด้วยนานหลายปี³

บทความเกือบทั้งหมดที่ตีพิมพ์อยู่ในวารสารสังคมศาสตร์ฉบับวาระพิเศษเล่มนี้⁴ ซึ่งเขียนโดยนักวิชาการและกัลยาณมิตรของอาจารย์อานันท์ ได้สรุป ทบทวน หรือกล่าวถึงงานและชีวิตวิชาการของท่านไว้ไม่น้อยแล้ว ในบทความนี้ ผมอยากจะลองเสนอภาพบางส่วนเกี่ยวกับ ‘อานันท์ กาญจนพันธุ์’ ที่ยังอาจขาดหายไปในงานเขียนเหล่านั้น ผมจะลองเสนอให้มอง ‘อานันท์ กาญจนพันธุ์’ ในฐานะนักมานุษยวิทยาอาชีพ ที่ผ่านการฝึกฝนและร่ำเรียนมาอย่างเคร่งครัดตามธรรมเนียมการศึกษาแบบตะวันตก ทว่าเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมายัง “บ้านเกิด” ต้องดิ้นรนและผจญกับชีวิตอาจารย์มหาวิทยาลัยที่ต้องทำทั้งงานสอนหนังสือและงานวิจัยควบคู่กันไป ภายใต้บริบทวิชาการของสังคมไทย ซึ่งผมเห็นว่าเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เราจะต้องใส่ใจและถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพยายามส่องสะท้อนประวัติศาสตร์ของความคิดและชีวิตของนักมานุษยวิทยาในประเทศไทย

มานุษยวิทยาว่าด้วยนักมานุษยวิทยาในประเทศไทย

Craig Reynolds นักประวัติศาสตร์สังคมซึ่งสนใจความเคลื่อนไหวของความคิดและบทบาทของปัญญาชนในสังคมไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม ได้พยายามชี้ให้เห็นในบทความสำคัญยิ่งของท่าน (ตีพิมพ์อยู่ในวารสารฉบับนี้) ว่า อานันท์ กาญจนพันธุ์ คือนักมานุษยวิทยา ที่ผ่านการฝึกฝน ร่ำเรียนและอ่านตำราทางมานุษยวิทยาตามแบบตะวันตกมาอย่างเป็นระบบ (professional anthropologist) แม้ว่าสนามของการศึกษาในงานวิจัยระดับปริญญาเอกของท่านนั้นจะเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ใช่ชุมชนหรือหมู่บ้านของชนพื้นเมืองต่างวัฒนธรรมอันไกลโพ้น ที่เต็มไปด้วยสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา วัฒนธรรม ประเพณี และ

ภาษาที่เต็มไปด้วยความเป็นอื่น การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาแบบที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ ถื้อมปฏิบัติตลอดมานั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมานุษยวิทยาสมัยใหม่ (modern anthropology) ที่ทำยที่สุดแล้ว ต้องทำให้เรื่องที่ศึกษา นั้น “กลายเป็นอื่น” (ดังที่ผผจะได้อายความในส่วนต่อๆ ไป)

สถานะของ ‘นักมานุษยวิทยาอาชีพ’ ดังกล่าว ต่างไปจากบรรดา ‘นักมานุษยวิทยาสมัครเล่น’ (self-taught anthropologists) ซึ่งก่อตัวขึ้น และมีมาก่อนหน้ายุคสมัยทางวิชาการของอาจารย์อานันท์ (อย่างน้อยก็ราวๆ ครึ่งศตวรรษ คือนับจากปี 2475 เป็นต้นมา) ผลงานการเขียนหลาย เรื่องของบรรดา ‘นักมานุษยวิทยาสมัครเล่น’ ในประเทศไทย (เช่น พระยาอนุমানราชชน บัญช่วย ศรีสวัสดิ์ และ จิตร ภูมิศักดิ์)⁵ เหล่านี้้นอาจเรียกอย่างล้าลองได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานชาติพันธุ์นิพนธ์ (ethnography) ดังที่ พัฒนา กิติอาษา พยายามชี้ให้เห็นผ่านการทบทวนค้นย้อนกลับไป ในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมว่าด้วยการเดินทางและการจารึกจดจำของชนชั้นนำสยามยุคสร้างชาติและการคุกคามของลัทธิอาณานิคมตะวันตก (ดูบทความของพัฒนา ในวารสารฉบับนี้) โดยอาศัยหลักเกณฑ์หลายข้อ พัฒนา ได้ลองจัดประเภทให้กับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์และชาติพันธุ์นิพนธ์เหล่านั้นออกเป็น (1) งานชาติพันธุ์นิพนธ์แบบราชการ (2) งานชาติพันธุ์นิพนธ์แบบตาราคุมือ (3) งานชาติพันธุ์นิพนธ์แบบบันทึกการเดินทาง (4) งานชาติพันธุ์นิพนธ์แบบบันทึกความทรงจำหรือชีวประวัติ และ (5) งานชาติพันธุ์นิพนธ์ท้องถิ่นนิยม พัฒนาเสนอว่า จารีตงานชาติพันธุ์นิพนธ์เหล่านี้คือสายธารของ ‘มานุษยวิทยาไทย’ ที่มีมาก่อนหน้า ‘มานุษยวิทยาอาชีพ’ ซึ่งเข้าใจกันว่าถูกนำเข้ามาเผยแพร่สู่แวดวงสังคมศาสตร์ไทยอย่างเป็นทางการเป็นจริงเป็นจัง นับจากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผ่านโครงการศึกษาบางชันอันโด่งดัง ภายใต้การนำของกลุ่มนักมานุษยวิทยาอเมริกันจาก Cornell University ที่อาจารย์อานันท์ขำมน้ำขำมทะเลไปจำเรียนและฝึกฝนวิชาความรู้่ออยู่ราวๆ แปดปีนั่นเอง

‘มานุษยวิทยาไทย’ ที่มีมาก่อนหน้า ‘มานุษยวิทยาฝรั่ง’ (ในประเทศไทย) ในสายตาของพัฒนา จึงมีอะไรหลายอย่างที่คล้ายคลึงกับ ‘มานุษยวิทยาสมัครเล่น’ หรือหากจะเรียกให้ตรงกว่านั้นก็คือ “มานุษยวิทยาแบบคาดเดา” (speculative anthropology) และผลงานการเขียนเชิงชาติพันธุ์นิพนธ์เหล่านั้น หากจะถือตามหลักเกณฑ์ของมานุษยวิทยาสมัยใหม่อย่างเคร่งครัด⁶ เอาเข้าจริงก็เป็นได้แค่เพียง Proto-Ethnography ไม่ใช่ Ethnography ‘มานุษยวิทยาไทย’ ในงานเขียนของพัฒนาจึงไม่ใช่ ‘มานุษยวิทยาในประเทศไทย’ ที่ Craig Reynolds พยายามวาดภาพให้เห็นและใช้เป็นตัวกำหนดบริบทเพื่อทำความเข้าใจตัวตนและผลงานของ ‘อานันท์ กาญจนพันธุ์ นักมานุษยวิทยาอาชีพ’ ในขณะที อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (ดูบทความของอรรถจักร์ ในวารสารฉบับนี้ด้วย) เสนอมุมมองที่กว้างออกไปกว่า ด้วยการพยายามจะ “อ่านอานันท์” ในฐานะ ‘ปัญญาชนไทย’ ในบริบทประวัติศาสตร์วิชาการและเศรษฐกิจการเมือง อย่างไรก็ตาม นำเสียดายว่าการพยายามเสนอมุมมองในแนวกว้างแบบนี้ กลับไม่ได้ช่วยให้เราเห็นตำแหน่งแห่งที่และตัวตนของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ผู้เป็นทั้งนักมานุษยวิทยาและปัญญาชนไทยได้ชัดเจนนัก

‘มานุษยวิทยาในประเทศไทย’ ตามนิยามความหมายที่ Craig Reynolds ใช้เป็นตัวกำหนดและทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของมานุษยวิทยาในประเทศไทยนั้น คือมานุษยวิทยาที่เน้นการทำงานวิจัยภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (ethnographic studies) ซึ่งต่างไปจากการเขียนงานเชิงชาติพันธุ์นิพนธ์ของปราชญ์หรือชนชั้นนำสยามที่พัฒนา กล่าวถึงอยู่มาก อันที่จริงการทำงานเพื่อเขียนงานชาติพันธุ์นิพนธ์ดังกล่าวเหล่านั้นอาจเทียบได้กับสิ่งที่เรียกกันในแวดวงมานุษยวิทยาปัจจุบันว่าเป็น “มานุษยวิทยาบนหอคอยงาช้าง” (armchair anthropology) หรือ “มานุษยวิทยาแบบคาดเดา” กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ‘มานุษยวิทยาอาชีพ’ ที่ Craig Reynolds กล่าวถึงก็คือ มานุษยวิทยาสมัยใหม่ ที่ Malinowski สถาปนาขึ้นมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นั่นเอง

มานุษยวิทยาสมัยใหม่ที่ว่านั้นนอกจากจะเน้น การทำงานวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นของผู้เรียน การได้ “ไปอยู่ที่นั่น” ในพื้นที่ที่ศึกษาอันห่างไกล (จากบ้านเกิด) อย่างยาวนานนั้นโดยรากฐานก็เพื่อที่ว่าบรรดานักมานุษยวิทยา “บวชใหม่” เหล่านั้นจะได้ใช้เวลาเรียนรู้ ปรับตัว สร้างสายสัมพันธ์กับคนพื้นถิ่น ตลอดจนจดเรียนรู้ภาษาของผู้คนกลุ่มชนในท้องถิ่นเหล่านั้น เพื่อที่จะพูดและใช้ภาษาของท้องถิ่นนั้น ควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และเทคนิควิธีการวิจัยต่างๆ (เช่น การสำรวจครัวเรือน การทำแผนที่ การสัมภาษณ์ชีวิตประวัติ ในการรวบรวมประวัติศาสตร์บอกเล่า รวมไปถึงการใช้ “ล่าม” หรือผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นคนในท้องถิ่นนั้นๆ) ในการดำเนินเก็บรวบรวมข้อมูลและตีความทำความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นระบบ กระทั่งนำไปสู่การสร้างทฤษฎีหรือคำอธิบายในเรื่องนั้นๆ อย่างเป็นวิชาการ

การทำงานวิจัยภาคสนามข้างต้น ต่างออกไปจาก การทำงานของบรรดานักมานุษยวิทยาบนหอคอยงาช้างยุคอาณานิคมปลายศตวรรษที่ 19 อย่างสิ้นเชิง ที่มักจะอาศัยข้อมูลจากบันทึกของนักเดินทาง หมอศาสนา หรือไม่กี่เป็น “เรื่องเล่า” ที่ได้ยินได้ฟังมาอีกหลายทอด ในการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ของชนพื้นเมือง หรือ “คนอื่น ๆ” (the Others) ผ่านตรรกะความคิด หรือทฤษฎีที่ตนยึดถืออยู่ ซึ่งในเวลานั้นก็คือทฤษฎีวิวัฒนาการสังคม อันเป็นต้นตอของแนวคิดเกี่ยวกับเชื้อชาติ หรือ Race ของ ‘มานุษยวิทยาอาณานิคม’ (Colonial Anthropology) ที่ต่อมาถูกแทนที่ด้วย Ethnicity โดยนักมานุษยวิทยาสมัยใหม่ (และ Cultural Identity ของมานุษยวิทยาหลังสมัยใหม่) จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม บรรดานักมานุษยวิทยาทั้งไทยและเทศจำนวนไม่น้อยที่ปัจจุบันยังทำงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ethnicities, ethnic identities, หรือ ethnic studies กล่าวอย่างถึงที่สุด จึงยังคงสืบต่อและดำเนินรอยตามธรรมเนียมการศึกษาที่มีมาแต่สมัย ‘มานุษยวิทยาอาณานิคม’⁷

งานศึกษาในแนวมานุษยวิทยาเศรษฐกิจของอาจารย์อานันท์ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบตลาดบางส่วนของการทำงานในสังคมภาคเหนือของประเทศไทยนั้น โดยรากฐานเชิงวิวิธวิทยา ผมเห็นว่าการดำเนินไปในแนวทางเดียวกันกับมานุษยวิทยาสมัยใหม่ (ดังกล่าวข้างต้น) ทว่าก็อาจหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมเนียมการศึกษาแบบมานุษยวิทยาอาณานิคมโดยไม่รู้ตัว แม้ว่าอาจารย์อานันท์จะไม่ได้มีท่าทีที่จะมองว่าชาวภาคเหนือเหล่านั้นในฐานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง (ดู Anan 1984: 8-12, และ อานันท์ 2545) อย่างไรก็ตาม ผมเสนอให้ลอง “อ่าน” อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในฐานะนักมานุษยวิทยาอาชีพ (ในทำนองเดียวกับ Craig Reynolds) ผู้ซึ่ง กล่าวในเชิงอุปมาอุปไมย ได้ตัดสินใจละทิ้งถิ่นฐานออกเดินทางจากบ้านเกิดเมืองนอน ข้ามน้ำข้ามทะเลไปศึกษาร่ำเรียนอ่านตำรากับปรมาจารย์ต่างแดน กระทั่งได้รับการฝึกฝนและเข้าร่วม พิธีกรรม ของศาสตร์สาขามานุษยวิทยาอย่างเคร่งครัดเมื่อได้ผ่าน “พิธีกรรมเปลี่ยนสถานภาพ” (rite of passage) นั้นมาแล้ว อานันท์ กาญจนพันธุ์ (ซึ่งก็ไม่ต่างไปจากเพื่อนร่วมรุ่นคนอื่นๆ ที่เข้าร่วม “พิธีกรรม” ดังกล่าวในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน เช่น ชยันต์ วรรธนะภูติ และ อุไรวรรณ ตันกิมยง) จึงได้เดินทางกลับคืนสู่ “บ้านเกิด” พร้อมกับสถานภาพใหม่ คือนักมานุษยวิทยาอาชีพ การกลับคืนสู่สังคมชุมชนเดิมพร้อมกับสถานะใหม่ที่ได้อุตุนั้น ทำให้เราต้องมองชีวิตวิชาการของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ในบริบทสังคมวิชาการไทยในเชิงปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นพลวัต การลองอ่าน อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในแนวนี้ซึ่งคล้ายๆ กันกับที่ พัฒนา เสนอไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่าเป็น “มานุษยวิทยาแบบคนมองคน” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความเข้าใจที่เรามีต่อประสบการณ์อารมณ์ความรู้สึก ความนึกคิดของอาจารย์อานันท์ ในส่วนต่อจากนี้ ผมจะอาศัย “เรื่องเล่า” ที่ได้มาจากการพูดคุยสัมภาษณ์ในตอนปลายของวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2552 ที่ห้องทำงานของท่าน (และนี่คือมานุษยวิทยาว่าด้วยนักมานุษยวิทยาในประเทศไทย) เพื่อนำเสนอให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าว เริ่มจาก (1) สังเขปชีวประวัติของอาจารย์อานันท์ ตามด้วย (2)

หนทางสู่มานุษยวิทยาอาชีพ: จากหมู่เกาะโทรเบเรียนด์ ถึงหมู่บ้านสันโป่ง และ (3) บทส่งท้าย: เมื่อนักมานุษยวิทยากลับคืนสู่ “บ้านเกิด” โดยจะพยายามสรุปและชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ในบริบทปัจจุบันของ ‘มานุษยวิทยาในประเทศไทย’ ในตอนท้าย

สังเขปชีวประวัติของอานันท์ กาญจนพันธุ์

อาจารย์อานันท์ เป็นลูกข้าราชการป่าไม้ เกิดเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2490 ที่นครสวรรค์ นับตั้งแต่เกิดชีวิตในวัยเด็กของท่าน ต้องระหกระเหินติดตามครอบครัว (ซึ่งอาจารย์มองว่าเป็นครอบครัวของข้าราชการชั้นผู้น้อย แม่มีลูกหลายคนที่ต้องรับภาระส่งเสียเลี้ยงดู) ที่ต้องเดินทางโยกย้าย “บ้าน” ไปตามตำแหน่งหน้าที่การงานของพ่อบ่อยๆ อาจารย์เล่าว่า นอกจากที่ตราด เคยมี “บ้าน” อยู่ที่สกลนคร ตอนนั้นอายุไม่กี่ขวบ โตอยู่ที่นั่นหลายปี ด้วยเหตุนี้จึงมีเพื่อนเป็น “คนญวน” หรือคนเวียดนาม จากสกลนคร อาจารย์ถูกย้ายมาอยู่ที่ศรีราชา กระทั่งนำชายของท่านคือพันเอกเกษม นันทกิจ ซึ่งเรียนจบทางด้านวิศวกรรมศาสตร์มาจากมหาวิทยาลัยจอห์นฮอปส์กิน กลับมารับราชการเป็นอาจารย์สอนหนังสือในโรงเรียนนายร้อยจปร. จึงอาสารับท่านมาเลี้ยงดู (เพื่อจะได้แบ่งเบาภาระของพี่สาวที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูส่งเสียบุตรเรียนหนังสือหลายคน) และช่วยส่งเสียให้อาจารย์อานันท์ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนประจำเซนต์คาเบรียล อันเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตนักเรียนมัธยมในกรุงเทพฯ ของอาจารย์

‘อานันท์ กาญจนพันธุ์ กับเพื่อนๆ สมัยเป็น นักเรียนเซนต์คาเบรียล’

ที่เซนต์คาเบรียลนี้เอง กล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางสายมานุษยวิทยาของอานันท์ นักเรียนมัธยมสายวิทยาศาสตร์ที่อยากเอาดีทางด้านวิศวกรรมชลประทาน ทว่าสอบไม่ติดต้องหันเหชีวิตมาเรียนรัฐศาสตร์ที่ธรรมศาสตร์

“ตอนที่อยู่กับน้ำ... แกสอนผมให้เป็นคนอ่านหนังสือ เค้าจะให้สตางค์ไปซื้อหนังสือ ผมจะไปวังบูรพาไปซื้อหนังสือ แล้วผมก็สร้างห้องสมุดที่บ้านในสวน น้ำผมก็จะซื้อนิยายมาให้ ส่วนผมก็จะซื้อหนังสือสารคดีประวัติศาสตร์มาอ่าน อันนี้มันหล่อหลอมผม แต่ผมดันไปเรียนสายวิทยาศาสตร์ ความจริงแล้วหนังสือที่ผมอ่านส่วนใหญ่เป็นหนังสือสารคดีและประวัติศาสตร์ และอีกอันหนึ่งเป็นพวกนิยายการต่อสู้ของคนท่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จนกระทั่งตอนอยู่ มศ. 5 ผมถึงได้ (เป็นหนึ่งใน) ทีมตัวแทนของ

โรงเรียน) ไปแข่งตอบปัญหาภาษาอังกฤษ ผมก็ได้ความรู้จากที่อ่านเรื่อง
ต่างๆ ไป [...] พอไปตอบคำถามภาษาอังกฤษผมก็เลยรู้เรื่อง เพราะอ่านมา
เยอะไง เลยตอบชนะ (โรงเรียน) อัสสัมฯ [...] เป็นปีแรกที่เซนต์คาเบรียล
ตอบปัญหาภาษาอังกฤษในประเทศไทยชนะอัสสัมฯ คุณก็รู้ว่าอัสสัมฯ มัน
เก่งขนาดไหน”

ทว่าจุดเปลี่ยนสำคัญอยู่ที่ตอนอายุ 15 (ตอนเป็นนักเรียนชั้น มศ. 2)
อาจารย์เล่าว่าราวๆ ปี 2505 ได้มีโอกาสเดินทางขึ้นมาเชียงใหม่เป็นครั้ง
แรก ตอนนั้น...

“นำผมเค้ารู้จักกับ A. B. Griswold ที่เป็นคนส่งเขาเรียน แล้ว (ต่อมา)
ก็ส่งผมเรียนด้วย เป็นนักประวัติศาสตร์ศิลปะ เขาสนใจเกี่ยวกับศิลปะ
เชียงใหม่ สุขโขทัย อยุธยา เป็นกลุ่มเดียวกับอาจารย์ไกรศรี นิรมานเหมินทร์
เค้ารู้จักกัน เขาเลยชวนนำผมขึ้นไป อาจารย์ไกรศรี แก่ก็จัดเดินทางขึ้นไป
ดอยอินทนนท์ นำผมก็เลยหิ้วผมขึ้นไปด้วย ติดไปด้วยตอนนั้นผมก็อายุ
15 [...] แต่ที่มันแปลกใจก็คือ ได้เห็นวัฒนธรรมต่างๆ ที่มันติดตาเลย ตอน
ที่ขึ้นไปกัน ไป 20 คนแต่มีลูกหาบประมาณ 50 ถึง 60 คน แล้วพอตื่น
มากลางคืนผมเห็นคนกะเหรี่ยง มันไม่มีเสื้อ แล้วมันหนาว ตอนนั้นเดือน
พฤศจิกายน จำได้หนาวมาก ผมก็สงสัยมันไม่มีเสื้อมันอยู่ได้อย่างไร เพราะ
ขนาดเราใส่เสื้อกันหนาว แล้วยังหนาวอยู่เลย แต่นี่มันไม่มีเสื้อมันนอนอยู่
ได้ไง ปรากฏว่ามันนอนอยู่ข้างกองไฟ... ต้นไม้ทั้งต้น เค้จุดแดงโล่แล้วก็
นอนพลิกไปพลิกมาอยู่หน้ากองไฟก็อยู่ได้ อันนี้ก็ติดตา [...]

ก่อนจะขึ้นถึงดอยอินทนนท์ (ใช้เวลา) 5 วัน ผ่านหมู่บ้านต่างๆ มี
กะเหรี่ยง มีม้ง มีอะไร นานๆ ก็เจอหมู่บ้านหนึ่ง คือมันไม่ใช่แค่ธรรมชาติ
แต่มันมีคนอยู่ที่นั่น ผมก็แปลกใจว่าทำไมไม่มีคนอยู่ เพราะเรามาจาก
กรุงเทพฯ เราไม่เคยเห็นแบบนี้ ถึงแม้ผมจะเคยอยู่ชนบทอยู่หน้าอยู่สวนอยู่
ทะเล เพราะตอนเด็กๆ ผมอยู่จังหวัดตราดอยู่กับป้าชายเลน มันก็มันไม่
เหมือนกับอยู่บนดอย มันก็แปลกใจ”

ความสนใจเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จึงถูกปลูกฝังมาตั้งแต่นั้น ส่วนหนึ่งเพราะได้ใกล้ชิดกับนักประวัติศาสตร์ศิลปะและนักมานุษยวิทยาสมัครเล่น เช่น ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ สปีที่ธรรมชาติศาสตร์ของอาจารย์อานันท์ จึงแทบไม่มีอะไรที่น่าใส่ใจเป็นพิเศษ แม้ว่าอาจารย์จะถูกจัดให้เป็นกลุ่มนักศึกษาหัวกระทิตอนปีหนึ่ง มีเพื่อนร่วมห้อง เช่น เสรี วงศ์มณฑา ได้ใกล้ชิดกับเพื่อนนักศึกษารุ่นพี่ที่โด่งดังอย่าง วิทยากร เชียงกุล หรือ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ แต่โดยทั่วไปรัฐศาสตร์ศึกษาของท่านก็เป็นแบบ “ผ่านมาแล้วก็ผ่านไป” ยังไม่มีอะไรที่เรียกว่ามานุษยวิทยาในสายตาของอานันท์ แม้ว่าจะเคยฟังการอภิปรายของ พัทยา สายหนู นักมานุษยวิทยาสังคมอังกฤษ (รุ่นแรก) ในประเทศไทย ที่มักได้รับเชิญให้มาบรรยายที่ธรรมศาสตร์ อาจารย์เล่าว่า “ชอบฟัง อาจารย์พัทยา สายหนู ทำไม่ถึงเก่งอย่างนั้นพูดเก่งมาก แต่เราไม่รู้ว่่าที่แกพูดมันเรื่องอะไร แต่รู้สึกว่ามันทำให้เข้าใจสังคมไทยอะไรต่างๆ ดี แต่ตอนนั้นก็ไม่วู้จู้กว่ามันเป็น มานุษยวิทยา...”

จุดหักเหของชีวิตจริงๆ ที่จะนำไปสู่วิชาประวัติศาสตร์ซึ่งเปรียบเสมือนสะพานของอานันท์ที่ทอดผ่านไปสู่ศาสตร์มานุษยวิทยานั้นคือตอนที่ท่านเรียนรัฐศาสตร์อยู่ตอนปีสามจะขึ้นปีสี่ เมื่อพันเอกเกษม นันทกิจ นำชายของท่านถูกอดีตนักเรียนนายร้อย ซึ่งเป็นลูกศิษย์ วางระเบิดสังหารจนเสียชีวิต

“นำผม... เสียชีวิตไปตอนผมอยู่ปี 3 ปลายปี (ลูกศิษย์คนหนึ่ง) มันเอาของขวัฏระเบิดมาให้พอเปิดมันก็ระเบิดบ้านก็พังพินาศก็เป็นเรื่องกัน ตอนหลังก็ถูกจับ คือนำผมเป็นคนเข้มงวดกวดขัน แล้วมันหาว่าเป็นภัยทางอากาศ คือนั่งอยู่บนตึกสูงแล้วคอยมองดูว่านักเรียนเค้าจะให้แแต่้ม ... ทีนี้นักเรียนมันคงก็ให้แแต่้มมันจนกระทั่ง มันเกือบจะหมดแแต่้ม นำผมก็ให้แแต่้มสุดท้าย จนมันถูกไล่ออกจากโรงเรียนนายร้อย ... ก็ตก ก็เป็นแค่นายสิบ มันก็แค้นส่งระเบิดมาระเบิดนำผมจนเสียชีวิต ตอนนำผมเสียชีวิต A. B. Griswold^๑ ก็คล้ายๆ กับ อยากดูแลผม สนับสนุนผมทางการศึกษาต่อ

ไป คำก็เลยถามว่า (จะ) ให้ผมไปเรียนเมืองนอกต่อ แต่ทำให้ไปเรียนวิชาประวัติศาสตร์กับอาจารย์ที่เขารู้จัก ที่ Cornell University ก็ส่งผมไป...”

ปี 2513 ที่ Ithaca อาจารย์อานันท์เข้าศึกษาต่อในฐานะนักศึกษาปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ซึ่งท่านได้มีโอกาสรำเรียนกับนักประวัติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเรื่องไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายคน ไม่ว่าจะเป็น David K. Wyatt อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของท่าน Oliver W. Wolters นักประวัติศาสตร์ความคิดผู้ที่ทั้งปลูกฝังความรู้และวิธีการทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังส่งเสริมให้อานันท์ หันมาสนใจศึกษาวิชาทางด้านมานุษยวิทยามากขึ้น กระทั่งได้ไปนั่งเรียน (เช่น วิชา Ethnology of Mainland Southeast Asia) กับ A. Thomas Kirsch นักมานุษยวิทยาผู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธศาสนาในสังคมไทย ผู้ซึ่งต่อมาจะรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของท่าน อาจารย์อานันท์เล่าว่า A. Thomas Kirsch ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยานี้เองที่แนะนำให้ท่านได้อ่านงานของ Clifford Geertz, Max Weber, Emile Durkheim รวมจนไปถึงนักมานุษยวิทยาสายโครงสร้างนิยมชาวฝรั่งเศส เช่น Claude Levi-Strauss ตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนประวัติศาสตร์ที่ Ithaca

และที่ Ithaca นี้เองที่อาจารย์อานันท์ ได้รู้จักกับนักศึกษารุ่นพี่ชาวอเมริกันชื่อ Craig Reynolds ผู้ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นนักประวัติศาสตร์สังคมที่ผลิตผลงานสำคัญทั้งที่เป็นงานเขียนและงานแปล (จากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ) หลายเรื่องเกี่ยวกับสังคมไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ดู Reynolds 2006 และ เรย์โนลด์ส 2550 เป็นต้น) ขณะนั้น Craig Reynolds กำลังเรียนและเขียนงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิดของพุทธศาสนาในประเทศไทยอยู่กับ A. Thomas Kirsch และ David Wyatt ความสัมพันธ์ระหว่าง อานันท์ กาญจนพันธุ์ กับ Craig Reynolds ทั้งในฐานะเพื่อนนักศึกษาที่ Cornell และนักวิชาการที่สนใจทางด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษานั้น น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เริ่มจากการที่ (1) ทั้งคู่

ได้ร่ำเรียนประวัติศาสตร์ความคิดและได้รับแรงบันดาลใจอย่างมากจากนักประวัติศาสตร์แหวกแนวคนเดียวกันคือ O. W. Wolters (2) ทั้งคู่ทำงานวิจัยภายใต้การควบคุมดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษากลุ่มเดียวกัน กล่าวคือขณะที่ Craig Reynolds ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทกับ A. Thomas Kirsch และปริญญาเอกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิดของพระและปัญญาชนในสังคมไทยกับ David K. Wyatt อานันท์ กาญจนพันธุ์ เขียนวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิดว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์ของพระในล้านนา กับ David K. Wyatt (ดู อานันท์ 2527: 23-47 และ Anan 1976) และปริญญาเอกด้านมานุษยวิทยาภายใต้การควบคุมของ A. Thomas Kirsch

Cornell University ที่ Ithaca ในยุคที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ เริ่มเข้าไปศึกษาเล่าเรียน คือราวๆ ปลายปี 2513 นั้น ว่ากันตามจริง คือศูนย์กลางการศึกษาทางด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่โด่งดังและใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (ดังเป็นที่ทราบกันว่า เป็นสถาบันการศึกษาที่ผลิตนักวิชาการชั้นแนวหน้าด้านนี้ในประเทศไทยออกมาหลายคน ไม่ว่าจะเป็น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ฉลาดชาย รมิตานนท์ วิระดา สมสวัสดิ์ เสกสรร ประเสริฐกุล เกษียร เตชะพีระ และนักมานุษยวิทยาที่เรากำลังพูดถึงชีวิตวิชาการของท่านอยู่ อานันท์ กาญจนพันธุ์) ดังปรากฏว่า วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทว่าด้วยเรื่อง ประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคต้นของล้านนา ซึ่งอันที่จริงต้องอาศัยเวลาในการรวบรวมและศึกษาตีความผ่านการอ่านตำนานที่เขียนเป็นภาษาล้านนานั้น อาจารย์อานันท์ ใช้เวลาทั้งหมดศึกษาค้นคว้าและนั่งเขียนอยู่ที่เมือง Ithaca ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาเดินทางกลับมาหาข้อมูลในประเทศไทยเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่า เอกสารประวัติศาสตร์ (เช่น ตำนาน 5 เรื่องคือ ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานพระพุทธศาสนา ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ ตำนานพระพุทธสิหิงห์ และตำนานพระแก้วมรกต ที่อาจารย์อานันท์เลือกใช้เป็นกรณีศึกษาวิเคราะห์) นั้นถูกรวบรวมและแปลปริวรรตจากภาษาไทย (ล้านนา) เป็นภาษาไทยไว้ให้หมดแล้วในห้อง

สมุดของ Cornell University และปัจจุบันน่าจะกลายเป็นชุมคลังเอกสารประวัติศาสตร์ด้านล้านนาที่สำคัญและทรงคุณค่ายิ่ง

‘อานันท์ กาญจนพันธุ์ ตอนเป็นนักศึกษาหนุ่มที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล’

อาจารย์อานันท์เล่าว่า ฝังใจกับเชียงใหม่ตั้งแต่ตอนอายุ 15 เมื่อครั้งที่มีโอกาสได้ขึ้นมาทัวร์ป่าดอยอินทนนท์ (ดังที่ผมได้กล่าวมาก่อนหน้านี้) หลังสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโททางด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี 2518 ซึ่งหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่เสนอต่อ Cornell University ก็คือ “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคต้นของล้านนา” นั่นเอง (แน่นอนว่าส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของอาจารย์ที่ปรึกษา คือ David K. Wyatt) อาจารย์จึงไฝ่ฝันและอยากย้ายกลับมาทำงานและตั้งหลักปักฐานในเชียงใหม่ กระทั่งได้รับบรรจุเข้าดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์ประจำของ

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ไม่ใช่ภาควิชาประวัติศาสตร์ (ที่อาจารย์คาดหวังอยู่ลึกๆ) ในปี 2519 ปีเดียวกันกับที่เกิดกรณี 6 ตุลา เมื่อความขัดแย้งระหว่างฝ่าย ขวากับแกนนำขบวนการนักศึกษาดำเนินมาถึงขั้นแตกหัก นักศึกษาถูก สังหารและแกนนำฝ่ายซ้ายถูกลอบฆ่า กระทั่งจำนวนไม่น้อยพากันหนีเข้า ป่า ตามหาเพื่อนนักศึกษาและมิตรสหายที่ได้ทยอย “เข้าป่า” ไปสองสาม ปีก่อนหน้านั้นแล้ว เพื่อจับปืนต่อสู้ เคลื่อนไหวร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย

ระหว่างปี 2519 ถึง 2520 ภายใต้อบรมภาคการเมืองไทยยุคสงคราม เย็น แม้จะมีดีกรีเป็นนักประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนา อาจารย์ อานันท์ทำงานสอนหนังสือควบคู่ไปกับการทำงานวิจัยในฐานะอาจารย์ ประจำของภาควิชาสังคมวิทยาฯ สถานะดังกล่าวนี้เองที่เป็นเหตุให้ท่าน มีโอกาสได้เริ่มทำงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ ของชนบทที่สูง (ผ่านเรื่องการปลูกฝิ่น) ซึ่งสนับสนุนโดย Ford Foundation การทำงานภายใต้โครงการวิจัยดังกล่าวเปิดโอกาสให้ท่านได้รู้จักกับนัก มานุษยวิทยาอเมริกัน และหนึ่งในนั้นก็คือ E. Paul Durrenberger ผู้ซึ่ง แนะนำให้อานันท์ได้รู้จักกับงานเขียนเรื่อง *The Theory of the Peasant Economy* ของ A.V. Chayanov ที่ตีพิมพ์ออกมาในปี 1966

ปลายปี 2521 ในฐานะอาจารย์ประจำของภาควิชาสังคมวิทยาฯ อาจารย์อานันท์ (กับเพื่อนร่วมงานอีกสองท่านคือ ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี และ อุไรวรรณ ตันกิมยง)¹⁰ ได้รับทุนสนับสนุนจาก Ford Foundation ให้ลา ศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก อาจารย์อานันท์จึงตัดสินใจกลับไป Ithaca อีกครั้งหนึ่ง ทว่าต่างกับครั้งก่อนก็ตรงที่ กลับมาคอร์เนลคราวนี้ อานันท์ กาญจนพันธุ์ พกทฤษฎีเศรษฐกิจชาวนาของ A.V. Chayanov ติดตัวมาด้วย ท่านเล่าว่าประสบการณ์จากการทำงานวิจัยเกี่ยวกับการปลูกฝิ่นบนดอย สูง ทำให้ท่านตัดสินใจอย่างแน่วแน่ที่จะหันเหชีวิตมาเป็นนักมานุษยวิทยา

หนทางสู่มนุษยวิทยาอาชีพ: จากหมู่เกาะโทรเบเรียนด์ถึงหมู่บ้านสันโป่ง

ที่ Cornell University ในช่วงแรกของการศึกษาระดับปริญญาเอก อาจารย์อานันท์ใช้เวลาห้าเรียนกระบวนวิชาต่างๆ อยู่เพียงปีครึ่ง (หรือสามภาคการศึกษา) ก่อนที่จะกลับมาทำงานวิจัยภาคสนาม ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม โปรแกรมการศึกษาระดับปริญญาเอก ซึ่งนอกจากจะเน้นทักษะความเชี่ยวชาญด้านวิชาการในสาขาวิชาของตน ยังมุ่งเน้นฝึกฝนให้ผู้เรียนสามารถที่จะมองปัญหาต่างๆ ในระดับข้ามสาขาวิชา (inter-disciplines) อาจารย์อานันท์จึงต้องเรียน หรืออย่างน้อยต้องทำงานวิจัยภายใต้การดูแลของคณะกรรมการที่ปรึกษาที่มาจากสาขาวิชาต่างๆ อย่างน้อย 3 สาขาวิชาด้วยกันคือ A. Thomas Kirsch จากภาควิชามนุษยวิทยา (ซึ่งกรุณารับเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษาวิชยานิพนธ์ให้) David K. Wyatt (อาจารย์เก่าของอานันท์) จากภาควิชาประวัติศาสตร์ และ E. Walter Coward จากภาควิชาสังคมวิทยา (ที่ขณะนั้น อุไรวรรณ ต้นกิมยง กำลังศึกษาทางด้านสังคมวิทยาชนบทอยู่) น่าสนใจว่าจากคำบอกเล่าของอาจารย์อานันท์ แนวคิดทฤษฎีการศึกษาสังคมชาวนาเชิงวิพากษ์ที่ต่อมากจะกลายเป็นรากฐานของผลงานชิ้นสำคัญของท่านเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบตลาดบางส่วนของการทำนาในแถบภาคเหนือของไถยนั้น กลับไม่ได้มาจากอาจารย์ที่ปรึกษา หรือจากสามภาควิชาที่จำต้องระบุไว้ในโปรแกรมการศึกษาระดับปริญญาเอกของท่าน ทว่ากระเซ็นกระสายมาจากกระบวนวิชาต่างๆ ที่เปิดสอน หรือบรรยายในภาควิชาหรือคณะอื่นๆ ของ Cornell University ยุคนักศึกษาต่อต้านสงคราม ไม่ว่าจะเป็น Economic Anthropology ของ David Greenwood, Marxist Political Economy ที่สอนในวิชาเศรษฐศาสตร์ และการวางผังเมือง, Marxist Sociology ซึ่งเน้นประสบการณ์ของชาวนาในสังคมลาตินอเมริกาที่สอนในวิชา Rural Sociology และแน่นอนจากทฤษฎีเศรษฐกิจชาวนาของ A. V. Chayanov ที่อ่านมาก่อนหน้านั้น และงานเขียนในแนว Marxism ที่ท่านชวนขยายหา

อ่านเอาเอง (ระหว่างที่เขียนวิทยานิพนธ์) โดยเฉพาะผลงานการเขียนของ Andrew Turton นักมานุษยวิทยาสังคมอังกฤษนีโอมาร์กซิสต์ ซึ่งศึกษาสังคมชาวภาคเหนือของไทยมาก่อนหน้านั้นหลายปี (ดู บทความของ Turton ในวารสารฉบับนี้ด้วย)

ราวๆ กลางปี 2522 หลังสอบผ่านการประมวลความรู้ (comprehensive exam) อาจารย์อานันท์ก็เดินทางกลับถึงเชียงใหม่ในฐานะนักศึกษาทางมานุษยวิทยา และเริ่มทำงานวิจัยภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณาอย่างจริงจัง โดยใช้เวลาทั้งหมด (รวมทั้งการทำงานวิจัยเอกสารที่หอสมุดแห่งชาติ) อยู่ราวๆ 15 เดือน คือระหว่าง มิถุนายน 2522 ถึงเดือนสิงหาคม 2523 จากนั้นจึงเดินทางกลับ Ithaca เพื่อเริ่มต้นเขียนงานวิทยานิพนธ์ อย่างไรก็ตามงานวิทยานิพนธ์เล่มดังกล่าวเอาเข้าจริง ส่วนใหญ่กลับไปเขียนเสร็จสิ้นบนเกาะฮาวายอิ เมื่ออานันท์ได้รับทุน Visiting Scholar จาก The East-West Center ภายใต้การชักนำของ A. Terry Rambo

ประเด็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งเกี่ยวกับงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกทางด้านมานุษยวิทยาของอานันท์ กาญจนพันธุ์ เรื่อง *The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)* หรือที่ผมขอแปลเป็นไทยอย่างลำลองว่า “การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบตลาดบางส่วนของการทำนาในแถบภาคเหนือของไทย (ระหว่างปี 2443 ถึงปี 2524)” นั่นก็คือเรื่องการทำงานวิจัยภาคสนามของท่าน ซึ่งตลอดมาแทบไม่ค่อยได้มีการกล่าวถึงกันมากนัก ในที่นี้ผมจะลองสรุปอภิปรายโดยสังเขป

เช่นเดียวกับการเขียนงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกทางด้านมานุษยวิทยาในที่อื่นๆ ในส่วนบทนำของวิทยานิพนธ์ อาจารย์อานันท์ได้อภิปรายแจกแจงรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับวิธีการศึกษาและการทำงานวิจัยภาคสนามของท่าน ซึ่งถือเป็นที่มาของข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ที่จะใช้วิเคราะห์ สนับสนุน หรือยืนยัน ข้อเสนอเชิงทฤษฎี ในงานวิทยานิพนธ์ (Thesis argument) การเขียนถึงกระบวนการขั้นตอนต่างๆ ของวิธีการศึกษาดังกล่าวถือเป็น “ธรรมเนียม” ของการศึกษาแบบ

มานุษยวิทยาสมัยใหม่ที่ Malinowski ได้วางรากฐานไว้ในงานเขียนอันโด่งดัง *Argonauts of the Western Pacific* ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1922 (ดังที่ได้กล่าวถึงในตอนต้นของบทความ)¹¹ สำหรับงานศึกษาของอาจารย์อานันท์ ท่านเขียนไว้ว่า “ในเชิงวิวิธวิทยา งานศึกษาชิ้นนี้คือการศึกษาวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นระดับชุมชนหมู่บ้าน เพื่อที่จะวิเคราะห์กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบตลาดบางส่วนของการทำนาในภาคเหนือของไทย” (Anan 1984: 8) จากนั้นจึงพยายามให้อรรถาธิบายถึงความสมเหตุสมผลของงานที่ใช้กรณีศึกษาระดับหมู่บ้านว่า จะสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในระดับที่กว้างใหญ่กว่านั้น คือการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของสังคมชาวนาในแถบภาคเหนือของไทยได้อย่างไร โดยชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางการผลิตในสังคมชาวนานั้นสามารถทำได้ผ่านการวิเคราะห์กรณีศึกษา (คือหมู่บ้านสันโป่ง) ในบริบทของระบบนิเวศและโครงสร้างประชากร, ตลอดจนกระบวนการต่างๆ ที่เชื่อมโยงชุมชนหมู่บ้านดังกล่าวเข้ากับระบบตลาดทั้งในระดับภูมิภาคท้องถิ่นและในระดับชาติ และที่สำคัญคือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านในบริบทที่สัมพันธ์กับรัฐล้านนาและรัฐไทย (เพ็งอ้าง)

หมู่บ้านสันโป่ง ที่อานันท์ เลือกศึกษานั้นตั้งอยู่ในอาณาบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ (ปิงและวาง) อันอุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งของภาคเหนือ อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางตะวันตกเฉียงใต้ราวๆ 30 กิโลเมตร ก่อนหน้านี้ได้เคยมีนักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลีย คือ Paul Cohen เดินทางเข้ามาศึกษาแล้ว (ดู บทความของ Paul Cohen ในวารสารฉบับนี้) อาจารย์อานันท์เล่าไว้ในงานเขียนว่า ระหว่างที่ใช้เวลาทำงานวิจัยภาคสนามอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ นั้น ได้อาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวของชาวนาครอบครัวหนึ่ง (ซึ่งน่าจะจัดได้ว่าเป็นกลุ่มชาวนารวยปานกลาง เพราะมีที่นาที่ใช้ทำกินร่วมกันในกลุ่มเครือญาติสายพ่อราวๆ 16 ไร่) ข้อมูลส่วนใหญ่จากงานภาคสนามนั้นได้มาจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมของอานันท์เอง (ในฐานะนัก

มานุษยวิทยา) ซึ่งพยายามปรับตัวและพัฒนาทักษะความสามารถในการใช้ภาษาของชาวบ้าน คือภาษาไทยวน หรือ “คำเมือง” ขึ้นมาได้ในช่วง 6 เดือนแรกของการทำงานวิจัยภาคสนาม (Anan 1984: 9) นอกจากนี้ยังได้ใช้นักศึกษาซึ่งเป็นคนท้องถิ่นภาคเหนือเป็นผู้ช่วยนักวิจัยในการสำรวจรวบรวมข้อมูลเชิงสถิติต่างๆ (โดยเฉพาะ การสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือนในหมู่บ้านนี้ ซึ่งเวลานั้นมีอยู่ราวๆ 140 ครัวเรือน ผลผลิตทางการเกษตรต่อปีที่ชาวนาเก็บได้ การลงทุน การใช้จ่าย หรือเครื่องมือการเกษตรอื่นๆ การแลกเปลี่ยนและใช้แรงงาน เป็นต้น) และผู้ช่วยนักวิจัยอีกสองคนซึ่งเป็นคนในชุมชน เพื่อหาข้อมูลเชิงลึกผ่านการซบซิบนิทนาของชาวบ้าน เนื่องจากหมู่บ้านสันโป่งที่อานันท์ศึกษานั้นมีความขัดแย้งสูงมากระหว่างกลุ่มชาวนารวยกับกลุ่มชาวนาจน และที่น่าสนใจมากคือ อานันท์กล่าวถึงตัวตนของท่านที่ถูกมองจากชาวบ้านว่าเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งส่งผลให้ท่านถูกชาวนาจนมองว่าเป็นคนจำพวกเดียวกันกับชาวนารวย อย่างไรก็ตาม อานันท์ยืนยันว่าต่อมาในช่วงครึ่งหลังของการทำงานวิจัยภาคสนาม ท่านสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มชาวนาจนในหมู่บ้านขึ้นมาจนได้ ด้วยการแวะไปเยี่ยมเยียนถามถึงสารทุกข์สุขดิบบ่อยๆ ตามหัวกระไดบ้าน (เพ็งอ่าง: 10) กระทั่งเกิดความ “ไว้เนื้อเชื่อใจกัน” ระหว่างนักมานุษยวิทยากับชาวบ้าน ไม่ต่างไปจากที่นักมานุษยวิทยาสมัยใหม่ในทีอื่นๆ อ่างหรือพยายามที่จะสร้างขึ้นมาให้ได้เช่นกันในการทำงานวิจัยภาคสนาม ก่อนที่พวกเขาจะต้องถอยห่างออกมาผ่านกระบวนการของการสร้าง “ความเป็นอื่น” ผ่านการเขียนงานเชิงชาติพันธุ์นิพนธ์ ด้วยเหตุนี้ ทักษะสำคัญยิ่งของนักมานุษยวิทยาสมัยใหม่ (เช่น อานันท์) เอาเข้าจริงๆ แล้ว จึงเป็นเรื่องของ ความสามารถจะที่กลายเป็นอื่น ทั้งจากตัวเองและผู้คนรอบข้าง (ดู Agar 1980)

‘อานันท์ กาญจนพันธ์’ ในงานภาคสนาม กับชาวบ้านบ้านสันโป่ง

และสิ่งที่น่าสนใจคือการเป็นนักมานุษยวิทยาอาชีพ (ที่กำลังก่อตัวขึ้นมาอย่างก้าวหน้า) ของอานันท์และทำให้ท่านแตกต่างไปจาก ‘นักมานุษยวิทยาไทย’ คนอื่นๆ ในยุคสมัยใหม่เดียวกันก็คือ ไม่เพียงแต่การใช้ข้อมูลจากการสังเกตภาคสนาม สถิติจากฐานข้อมูลและการทำงานสำรวจต่างๆ กับผู้ช่วยนักวิจัย อานันท์ยังเน้นให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในปริมนทลที่กว้างขวางของล้านนาที่มีมาในอดีต ทั้งผ่านการทำงานสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสำรวจรวบรวมประวัติศาสตร์ของครอบครัว (ทุกครัวเรือนในหมู่บ้านสันโป่ง!) จนสามารถจัดแบ่งกลุ่มชาวบ้านออกตามกลุ่มวงศ์วานที่ร่วมสืบบรรพบุรุษเดียวกัน ตลอดจนการอ่านข้อมูลเอกสารของทางการและที่จารึกบันทึกต่างๆ ผ่านเอกสารประวัติศาสตร์ (ทั้งที่เขียนโดยคนพื้นเมืองและเจ้าหน้าที่ หมอสอนศาสนา หรือนักสำรวจชาวตะวันตก ที่เดินทางเข้ามาในล้านนายุคอาณานิคม) ซึ่งถือเป็นงานถนัดที่อานันท์ อดีต

นักเรียนประวัติศาสตร์ได้รับการฝึกฝนมาอย่างซ้ำซากของก่อนหน้านี้

ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจ หากใครที่เคยหยิบงานชิ้นนี้ขึ้นมาอ่าน (หรือแค่พลิกดู) จะพบว่า เส้นรุ้งของงานศึกษาชิ้นสำคัญของอานันท์เล่มนี้ อันที่จริงแล้วอยู่ที่ความซับซ้อนหลากหลายและนัยยะต่างๆ ของ “งานเขียน” ในตัวของมันเอง ที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านติดตาม ถกเถียง ตีความ ได้หลายความหมาย ขึ้นอยู่กับว่าผู้คนจะอ่านมันแบบไหน มองจากมุมใด หรืออยากจะใช้มันในยุคสมัยใด ซึ่งก็ใช่ว่างานเขียนส่วนใหญ่จะอยู่ในสถานะเช่นว่านี้ได้

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบตลาดบางส่วนของการทำงานในแถบภาคเหนือของไทย (ระหว่างปี 2443-2524)” ของอานันท์ จึงอาจจะอ่านได้ทั้งในฐานะที่เป็น (1) งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในรัฐไท (คือล้านนา) ในแถบภาคเหนือของประเทศไทย (2) งานศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในสังคมชวาณาไทยภาคเหนือ (3) งานศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งภายในสังคมหมู่บ้านภายใต้บริบทของการพัฒนาและการก่อตัวขึ้นมาของประชาชาติ จนไปถึง (4) เป็น “ประวัติศาสตร์ล้านนา: ฉบับสามัญชน” ที่ดูเหมือนว่าจะลุ่มลึกกว่า “ประวัติศาสตร์ล้านนา” ที่เขียนโดยนักประวัติศาสตร์นิพนธ์ซึ่งคนส่วนใหญ่อ่านและใช้กันอยู่ในปัจจุบันเสียอีก เพราะหากใครเปิดอ่านงานศึกษาชิ้นนี้ของอานันท์ก็将会เห็นว่า “สังคมศักดินา” ในล้านนาที่อานันท์สนใจศึกษานั้น ตั้งต้นกันนับแต่สมัยพระยามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่มาแต่เดิย คงจะไม่เกินเลยไปนัก หากผมจะกล่าวว่ *The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)* by Anan Ganjanapan นั้นอีกไม่ช้าไม่นาน น่าจะกลายเป็นงานคลาสสิกอีกเล่มหนึ่ง ในแวดวง Tai Studies ที่สนใจศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท จนไปถึงรัฐของชนชาติไทในบริบททั้งเก่าและใหม่ของการเปลี่ยนแปลงในเขตลุ่มน้ำโขงตอนบนยุคโลกาภิวัตน์

บทส่งท้าย: เมื่อนักมานุษยวิทยากลับคืนสู่ “บ้านเกิด” ¹²

ดังที่ผมได้เกริ่นไว้ในตอนต้นๆ ว่า อาจารย์อานันท์ นั้นแต่ไหนแต่ไรมาเป็นคน “หลายบ้าน” หรือพูดให้ใ้ๆ แบบมานุษยวิทยาหลังสมัยใหม่ก็คือ ท่าน (เคย) เป็นคนพลัดถิ่นไร้ถิ่นฐาน ไม่เคยมี “บ้าน” เป็นหลักเป็นแหล่งถาวรมาตั้งแต่อ่อนแต่่ออก (แก้มักบอกลูกศิษย์และเพื่อนฝูงว่า เป็นคนจังหวัดตราด แต่เกิดที่นครสวรรค์ แล้วไปโตที่สกลนคร ก่อนจะเข้ามาเป็นนักเรียนประจำในกรุงเทพฯ จำกันได้ไหมครับ?) คงจะไม่เสียหายอะไรหากผมจะเขียนว่า การเดินทางกลับมาทำงานเป็นอาจารย์ทางด้านมานุษยวิทยาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลังสำเร็จการศึกษาในปี 2527 นั้นถือเป็นการกลับคืนสู่ “บ้านเกิด” ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ กับสถานะใหม่ (คือนักมานุษยวิทยาในประเทศไทย) ที่ได้มาจากการเข้าร่วม “พิธีกรรม” ตามธรรมเนียมของมานุษยวิทยาสสมัยใหม่ที่เมือง Ithaca และการทำงานวิจัยภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณนานานกว่าแรมปีที่บ้านสันโป่ง

หลังกลับเข้ามาทำงานเป็นอาจารย์สอนหนังสือทางด้านมานุษยวิทยาในภาควิชาสังคมวิทยา อีกครั้งหนึ่ง ในช่วง 3 ปีแรก คือระหว่างปี 2527 ถึง ปี 2530 อาจารย์อานันท์ ทำวิจัยกับเพื่อนร่วมงานและนักมานุษยวิทยารุ่นพี่ คือ ฉลาดชาย รมิตานนท์¹³ ดำเนินโครงการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อในสังคมล้านนา (ดู อานันท์ และฉลาดชาย 2532) ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ผีกะ ผีปู่สะและย่าสะ ผีเจ้าฟ้า ผีเจ้านาย ไปจนถึง ผีมด ผีเม็ง และหมอเมือง ซึ่งไม่ใช่ผีแต่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านล้านนาอย่างสำคัญในเรื่อง “ขวัญ” การรักษาพยาบาลและการแพทย์พื้นบ้าน (ดู Anan 2000) โครงการวิจัยดังกล่าวได้รับทุนสนับสนุนจาก Toyota Foundation และเป็นที่ทราบกันดีว่าช่วงนี้เองที่เครือข่ายทางวิชาการของอาจารย์อานันท์ได้ขยายจากเชียงใหม่ไปทางญี่ปุ่นบ้างผ่าน Shigeharu Tanabe นักมานุษยวิทยาและกัลยาณมิตรชาวญี่ปุ่นซึ่งจำเรียนมาจาก University of London อาจารย์อานันท์เล่าว่า การได้ทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อในล้านนา จนมีโอกาสเดินทางไปเขียนและ

เสนองานเกี่ยวกับเรื่องนี้ตามคำเชิญของ Tanabe ในปี 2533 นั้น กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ยูงให้ท่านหันมาใส่ใจกับแนวคิดเรื่อง อำนาจกับความรู้ ของ Michel Foucault มากขึ้น แม้ว่าจะเคยซื้อหนังสือของ Foucault เก็บไว้นานแล้ว (แต่ไม่เคยอ่าน) ตอนสมัยที่เรียนประวัติศาสตร์อยู่ที่ Ithaca

หลายคนอาจแปลกใจว่าเหตุใด จึงดูเหมือนกับว่าหลังกลับจาก Cornell University ลุๆ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ก็ละทิ้งความสนใจไปจากมานุษยวิทยาเศรษฐกิจเชิงวิพากษ์ว่าด้วยการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมในสังคมชวาไปเสียดื้อๆ ไม่น่าแปลกหรือครับ หากเข้าใจว่า อานันท์ คือนักมานุษยวิทยาและอาจารย์มหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ต้องผจญกับชีวิตงานสอนและการทำงานวิจัยในบริบทวิชาการของสังคมไทย (อย่างน้อยก็ในยุคสมัยที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยังไม่ได้แปลงกายเป็น “มหาวิทยาลัยนอกระบบ (ราชการ)”) และอันที่จริงนี่คือสิ่งตอกย้ำยืนยันและสะท้อนถึงการเติบโตใหญ่ทางปัญญาของนักมานุษยวิทยาคนหนึ่งด้วยซ้ำไป (ดู บทความของ Shigeharu Tanabe ในวารสารฉบับนี้) จากที่เคยมองว่า “ปรากฏการณ์ผีเกาะ” (หรือการกล่าวโทษว่าบุคคลนั้นๆ มีมนตร์ดำ ชอบทำร้าย หรือเป็นภัยต่อชุมชน) คือตัวสะท้อนและกลไกของการจัดการกับความขัดแย้งระหว่างชาวนารวยกับชาวนาจวนในบริบทของสังคมหมู่บ้านที่การถือครองที่ดินซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดกลายเป็นรากฐานสำคัญต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตของชาวนา (ดู อานันท์ 2527: 113-126) อาจารย์อานันท์ เริ่มหันมาพิจารณา “พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา” (ซึ่งแน่นอนมีผีเกาะรวมอยู่ในนั้นด้วย) ว่าเป็นพื้นที่แห่งการปะทะประสานระหว่างอำนาจรัฐกับท้องถิ่น ระหว่างทุนนิยมกับชุมชนชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นในบริบทของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบตลาดที่มักจะนำไปสู่การกระจายอำนาจและผลประโยชน์ที่ไม่ใช่เทียมกัน การเฟื่องฟูของพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผีและหมอเมืองในชุมชนใกล้เขตเมืองเชียงใหม่ และในสังคมชวาภาคเหนือโดยรวม นับจากต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของ “การผลิตใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม” เป็นพื้นที่เชิงปฏิบัติการ

แบบหนึ่งที่จะซ่อนให้เห็นถึงการที่ชาวบ้านต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่นำไปสู่ความไม่เป็นธรรมในสังคม

หลังปิดโครงการวิจัยภาคสนามเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อในสังคมล้านนา ในปี 2530 นั้นเอง อาจารย์อานันท์ก็เริ่มโครงการใหม่ เป็นการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ร่วมกับเพื่อนนักเศรษฐศาสตร์ซึ่งได้รับเงินทุนสนับสนุนมาจากธนาคารโลก โดยเน้นศึกษาผลกระทบทางสังคมจากการออกโฉนดที่ดินในเขตอำเภอจอมทอง เสร็จจากงานวิจัยเรื่องการออกโฉนดที่ดิน อาจารย์อานันท์จึงมีโอกาสร่วมงานวิจัยกับนักเศรษฐศาสตร์ เช่น เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ในเรื่องเกี่ยวกับการกำหนดที่ดินในเขตป่า จากนั้น (ควบคู่ไปกับการทำงานสอนหนังสือ) จึงเข้าร่วมโครงการศึกษาที่จะกลายมาเป็น “ยี่ห้อ” ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ トラบจนปัจจุบัน คือการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชนกับการจัดการทรัพยากร กล่าวได้ว่ากว่า 5 ปี คือช่วงระหว่างปี 2531 ถึงปี 2535 จากเรื่องของที่ดิน ที่ได้ดำเนินการมาหลายปีแล้ว (อย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยหมู่บ้านสันโป่ง) งานวิจัยของอานันท์เริ่มขยายอาณาบริเวณของประเด็นปัญหาเข้าสู่เรื่องของ “ป่าชุมชน” ซึ่งศึกษาวิจัยร่วมกับ ยศ สันตสมบัติ และนักวิชาการที่ใส่ใจกับปัญหาอันเป็นผลมาจากโครงการพัฒนาของรัฐคนอื่น ๆ

น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง ที่ภาควิชาสังคมวิทยา ภายใต้การนำของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้เริ่มต้นเปิดสอนหลักสูตรปริญญาโทสาขาการพัฒนารัฐสังคม โดยเปิดรับนักศึกษารุ่นแรกในปีการศึกษา 2533

เป็นเวลานานกว่า 10 ปีที่อาจารย์อานันท์ทุ่มเทเวลาการทำงานให้กับการศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนกับการจัดการทรัพยากร โดยเริ่มจากการได้รับทุนสนับสนุนจาก สภาวิจัยแห่งชาติ (สวช.) และทุนเมธีวิจัยอาวุโสจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ควบคู่ไปกับการทำงานสอนหนังสือ ผลิตมหาบัณฑิต และผลงานวิชาการ ออกสู่สังคมในวงที่กว้างมากขึ้น¹⁴ กระทั่งกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนผ่านหลักสูตรการพัฒนารัฐ

สังคมในช่วงเวลาดังกล่าวคือระหว่างปี 2533 ถึงปี 2543 กลายเป็นต้นตอของ “สำนักวิชา” ที่สนใจศึกษาปัญหาของการพัฒนาที่มักนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและการถูกเอารัดเอาเปรียบของชาวบ้านสามัญชนอย่างวิพากษ์วิจารณ์ จนมักถูกตีตรา เป็นที่ขนานนามกันว่า “สำนักเชียงใหม่” ไม่ก็พวก(บ้า) “ดิน น้ำ ป่า”

‘อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในวัยใกล้เกษียณอายุราชการ’

นับจากปี 2543 เป็นต้นมา ดูเหมือนว่าชีวิตวิชาการของอานันท์ กาญจนพันธุ์ จะเริ่มเคลื่อนย้ายจากทำงานวิจัยภาคสนามสู่การทุ่มเททำงานเขียนตำราวิชาการมากขึ้น¹⁶ อาจารย์อานันท์เองเล่าว่า หลังจากหมกมุ่นทำงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องปัญหาการพัฒนา ความขัดแย้ง การแย่งชิง และการจัดการทรัพยากร นานกว่า 10 ปี ท่านจึงเริ่มหันมาสนใจทำงานเชิงสังเคราะห์ พยายามสร้างกรอบคิด วิธีคิดเชิงทฤษฎี ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการอธิบายสังคมไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่ปัจจุบันสลับซับซ้อนมากขึ้น จากเรื่องของ “ดิน น้ำ ป่า” ผลงานการเขียนของอาจารย์อานันท์ จึงค่อยๆ คลี่คลายกลายเป็นเรื่องของ

“วัฒนธรรม” หรืออะไรที่นามธรรมมากขึ้น เช่น Knowledge Space หรือ “พื้นที่ของความรู้” (ดู อานันท์ 2548, 2552 และ Anan 2008) อย่างไรก็ตาม ความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่ถือเป็นรากฐาน ทั้งกำกับและหล่อเลี้ยงชีวิตวิชาการของอาจารย์อานันท์มาโดยตลอด คือเรื่องของการต่อสู้ดิ้นรนของผู้คนธรรมดาสามัญไม่ว่าจะเป็น ชวนา ชาวบ้าน ชาวเขา หรือชาวเมืองท่ามกลางบริบทของการปะทะปะสานระหว่างกระบวนการระดับท้องถิ่นกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ขับเคลื่อนผลักดันโดยรัฐและระบบทุนนิยมระดับโลกนั้น ยังคงดำรงอยู่อย่างนั้นสืบมาไม่แปรเปลี่ยน

ตามระเบียบราชการ ปัจจุบัน ชีวิตอาจารย์อานันท์ได้ผ่านวัยเกษียณอายุไปแล้ว ทว่าชีวิตวิชาการของท่านนั้นยังไม่จบ บ่ายวันนั้น (คือ 24 กุมภาพันธ์ 2552) ผมจับบทสนทนาด้วยการถามท่านว่า คิดเห็นอย่างไรต่อสถานะของ “มานุษยวิทยาในประเทศไทย” ท่านตอบกลับมาจาก

“ในบทความเมื่อซัก 10 กว่าปีก่อน ที่ผมเขียนว่า มานุษยวิทยาเป็นอัมพาตทางทฤษฎี ตอนนั้นเป็นเพราะว่าเราสอนแต่ระดับปริญญาตรี เราก็เลยสอนให้คนรู้แค่ความคิดอะไรต่างๆ แต่มันไม่มีแนวคิดทฤษฎีที่ชัดเจน ดังนั้นผมก็เลยวางหน้าหน้าว่า จะต้องปลุกปั้นเรื่องของการสร้างหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษาทั้งปริญญาโทและปริญญาเอกให้เข้มแข็งขึ้น เพราะในระดับบัณฑิตศึกษา สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือต้องใส่ความคิดทฤษฎีเข้าไปให้หนัก เพราะว่าสาขามานุษยวิทยา การที่เราไม่มีปริญญาโท ปริญญาเอก เปิดสอนในประเทศ ดังนั้นคนที่เราผลิตออกมา หรือแม้แต่คนที่จบจากเมืองนอกกลับมาก็ตาม มักจะทำงานทางมานุษยวิทยาในเชิงพรรณนาเสียมาก มันยกระดับความคิดไม่ได้เพราะว่าฐานคิดทฤษฎี หรือความสามารถของคนที่เรียนจากต่างประเทศจำนวนไม่น้อยก็มีภูมิหลังเกี่ยวกับความรู้ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์น้อย ผมอาจเป็นรุ่นที่ได้เปรียบ ตรงที่ว่าผมอยู่ในช่วงที่ยังไม่มีลมของเก่าในขณะที่เดียวกันผมมีฐานทางประวัติศาสตร์ ผมเลยต่อกับความคิดสมัยใหม่ได้ แต่คนรุ่นใหม่ไปเรียนมานุษยวิทยา (จากต่างประเทศ) ได้ทฤษฎีใหม่ทฤษฎีตะวันตกล่อยไปอยู่ไหนไม่รู้ มันหัน

กลับมาไม่มีความเข้าใจท้องถิ่นดีพอ แล้วฐานประวัติศาสตร์ซึ่งขาดความรู้และภาษาท้องถิ่น ก็เลยทำให้ทฤษฎีเอามาใช้ไม่ได้ หรือใช้ก็เป็นแบบใช้ที่อื่นๆ ใช้ไม่ได้ดี ทำให้คนหลายคนไม่ได้ใช้ แล้วก็ทำหรือผลิตงานวิจัยทางมานุษยวิทยาในเชิงพรรณนามากกว่า ผมก็ไม่ค่อยพอใจกับงานแบบนี้ เพราะว่ามันไม่มีพลังในการผลักดันเปลี่ยนแปลงสังคม”

สาระสำคัญ แพบไม่ต่างไปจากคำอุทิศบนปกในของวิทยานิพนธ์ที่อาจารย์ จดจารึกไว้เมื่อราวๆ 25 ปีก่อน ผมจะขอแปลแบบล้าลองมาเป็นบททิ้งทวน “ชีวิตวิชาการของอานันท์ กาญจนพันธุ์” ไว้ดังนี้

“แต่ชาวนาไทยผู้ลุกขึ้นสู้เพื่อความยุติธรรม และชีวิตที่ดีขึ้นของพวกเรา และแต่ บิดามารดาของข้าพเจ้าที่อุทิศชีวิตของพวกเขาทำนุให้กับการศึกษาของบุตราและบุตรี”

เชิงอรรถ

1. ปัจจุบัน กับตำแหน่งศาสตราจารย์ทางด้านมานุษยวิทยาและที่ปรึกษาทางวิชาการระดับสูงต่างๆ ที่ท่านได้รับและดำรงอยู่นอกจากชีวิตงานสอน (ที่ยังคงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ) อาจารย์อานันท์ยังอาจต้องรับค่าเชิญออกเดินทาง (จากเชียงใหม่) แทบทุกสัปดาห์ ไปเสนอผลงาน ประชุมสัมมนา ที่นั่นที่นี่ ตามที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ นี่ยังไม่ต้องกล่าวถึงการเดินทางไปเยี่ยมนักศึกษา (นานาชาติ) ที่ท่านดูแลในพื้นที่ตามประเทศต่างๆ ในแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แต่ผู้คนรอบข้างทั้งลูกศิษย์ลูกหาและเพื่อนร่วมงาน น่าจะยังคงเห็นตรงกันว่า ท่านก็ยังคงเป็น “อาจารย์อานันท์” ของนักศึกษาประชาชน และ “อานันท์” ของมิตรสหาย ไม่กลายเป็นอื่น
2. ปัจจุบันภาพยนตร์สารคดีทางมานุษยวิทยาเรื่องนี้ ยังคงถูกใช้เป็นสื่อการสอนในหลักสูตรระดับปริญญาตรีของภาควิชาสังคมวิทยาฯ บางปีอาจารย์อานันท์นี้แหละจะช่วยให้ผม (หลังจากที่เปลี่ยนสถานะจากนักศึกษามาเป็นอาจารย์ประจำ) นำเอาสารคดีเรื่องนี้มาวนเปิดให้นักศึกษาชม และล่าสุดเราเกรงว่า เครื่องเล่นเทปวิดีโอที่มีอยู่อาจจะเสียในเร็ววัน จึงกำลังหาทางแปลงภาพยนตร์สารคดี (ประวัติศาสตร์) เรื่องนี้ลงแผ่นดีวีดีกันอยู่
3. เป็นที่รู้กันว่า เหตุที่ต้องติดอยู่ที่เกาะนั้นหลายปี จน Malinowski สามารถเรียนรู้ภาษาของชาวเกาะเหล่านั้นได้และใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาระบบเศรษฐกิจและสังคมของชาวเกาะแถบทะเลแปซิฟิกใต้เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะในช่วงเวลานั้นเองสงครามโลกครั้งได้เกิดอุบัติขึ้น และในฐานะพลเมืองของโปแลนด์ ซึ่งเวลานั้นประกาศเป็นอริกับเครือจักรภพอังกฤษ (ซึ่งขณะนั้นเป็นถือเจ้าอาณานิคมที่ตั้งตนปกครองบรรดาชาวเกาะแปซิฟิก รวมจนถึงออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์) Malinowski จึงเลือกที่จะถูกควบคุมให้อยู่ในหมู่เกาะดังกล่าวเพื่อที่จะได้ใช้เวลาพยายามศึกษาทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมของชาวเกาะโทรเบเรียนต์ อย่างไรก็ตาม เรื่องร้ายๆ กลับกลายเป็นดี เมื่อ Malinowski ค้นพบว่า การได้ใช้ชีวิตติดเกาะอยู่ร่วมกับชนพื้นเมืองเหล่านั้น กระทั่งสามารถเรียนรู้ภาษาพื้นถิ่นได้อย่างเข้าใจ อันที่จริงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาระดับสังคมและวัฒนธรรมของ “คนพื้นเมือง” (the natives) ต่อมา Malinowski จึงได้เสนอวิธีการศึกษาที่รู้จักกันในนาม Participant Observation และสถาปนาให้การทำงานวิจัยภาคสนาม (doing fieldwork) กลายเป็นหรือ “พิธีกรรมเปลี่ยน” ที่นักศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาต้องเข้าร่วม เป็น “วิชาบังคับ” ของหลักสูตรมานุษยวิทยาที่เริ่มเปิดสอนในมหาวิทยาลัยชั้นนำของอังกฤษราวๆ ต้นศตวรรษที่ 20 กระทั่งเป็นที่ยอมรับกันในประวัติศาสตร์สาขามานุษยวิทยากันว่า Malinowski นี้เองคือ “เจ้าพ่อ” ผู้ทำลายล้างระบอบ “มานุษยวิทยานบนหอคอยงาช้าง” (armchair anthropology) ที่ก่อนหน้านั้นทรงอิทธิพลยิ่งในแวดวงมานุษยวิทยาสังคมอังกฤษ และสถาปนามานุษยวิทยาสมัยใหม่ ที่เน้นการทำงานวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นยาวนานและการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างเป็นระบบ ผ่านภาษาของชนพื้นเมือง หรือกลุ่มวัฒนธรรมนั้นๆ ขึ้นมาแทนที่
4. ยกเว้นบทความของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และจักรกริช สังขมณี

5. คือ (1) งานเขียนชุด ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ของ พระยาอนุমানราชชน (2) งานเขียนเกี่ยวกับชนชาติต่างๆ ของ บุญช่วยศรีสวัสดิ์ ที่ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือเรื่อง “ชาวเขาในประเทศไทย” “สามสิบชาติในเชียงราย” และ “สิบสองปันนา” และ (3) งานเขียนเชิงนิรุกติศาสตร์ของจิตรภูมิศักดิ์ เรื่อง “ความเป็นมาของคำ สยาม ไทย ลาว และ ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ”
6. เป็นที่เข้าใจกันว่า ปัจจุบันมีงานศึกษาและกลุ่มนักมานุษยวิทยาที่เรียกตัวเอง หรือถูกเรียกว่า “มานุษยวิทยาหลังสมัยใหม่” (postmodern anthropology) ด้วย จุดยืนของมานุษยวิทยาหลังสมัยใหม่ เน้นนอนว่าแตกต่างออกไปจากมานุษยวิทยาสมัยใหม่มาก (ดู Clifford and Marcus 1986 และ Footnote 7 ข้างหน้า)
7. ดู Footnote 3 และนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา โดยเฉพาะหลังการตีพิมพ์หนังสือสำคัญสองเล่ม คือ *Writing Culture* และ *Anthropology as Cultural Critique* ในปีเดียวกันคือ 1986 ในแวดวงมานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์โดยรวม ได้มีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม กันอย่างกว้างขวางถึงวิธีวิทยาและ “ความเป็นศาสตร์” ของมานุษยวิทยาสมัยใหม่ที่ Malinowski สถาปนาขึ้นมากระทั่งบางส่วน (เข้าใจผิด) และละทิ้งธรรมเนียมการทำงานวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นดังกล่าวไป ในจำนวนนี้มีอยู่ไม่น้อยที่หันหน้าเข้ามาหาทั้งความคิดและวิธีการของ วัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) สาขาหนึ่งที่มีแนวโน้มจะไม่นับเรื่องของคนที่มีเนื้อหนังมังสา ทว่าสนใจให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ศึกษาสิ่งที่เรียกว่า “ตัวบท” ผ่านสื่อสมัยใหม่ หรือ “ภาพตัวแทน” (representations) ต่างๆ อย่างไรก็ตาม ต่อมาก็มียุคจำนวนไม่น้อยที่ยังคงตระหนักถึงความสำคัญของธรรมเนียมการศึกษาวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นของมานุษยวิทยา (เพราะเห็นว่าเป็นรากฐานและตัวตนของมานุษยวิทยาที่แตกต่างไปจากสาขาวิชาอื่นๆ) กระทั่งนำไปสู่การพยายามประนีประนอม และคิดค้นต่อยอดวิธีการศึกษา หรือการทำงานภาคสนามในบริบทของสังคมยุคหลังสมัยใหม่ กระทั่งบางส่วนกลายมาเป็นมานุษยวิทยาหลังสมัยใหม่ ขณะที่อีกไม่น้อยยังคงพอใจกับการเป็นมานุษยวิทยาสมัยใหม่ (ดู มานุษยวิทยาปะทะวัฒนธรรมศึกษา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 2552, Marcus and Fischer 1999 เป็นต้น)
8. Alexander Brown Griswold นักประวัติศาสตร์ศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลูกชายเศรษฐีแห่งเมืองบัลติมอร์ รู้จักกับพันเอกเกษม นันทกิจ นำชายของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ก่อนหน้านั้นนานแล้ว คล้ายๆ กับ ไกรศรี นิรมานเหมินทร์ Griswold เป็นลูกเศรษฐีที่สนใจประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนา ตั้งมูลนิธิที่มุ่งสนับสนุนการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะโดยเฉพาะ Griswold จึงมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับนักวิชาการและกลุ่มนักศึกษาทุนซึ่งส่วนใหญ่เรียนประวัติศาสตร์อยู่ที่ Cornell University ที่ซึ่ง (ตอนนั้น) เขาจะส่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ ให้เข้าไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโททางด้าน Southeast Asian History
9. ทั้ง ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี และ อุไรวรรณ ตันกิมยง ตัดสินใจศึกษาต่อทางด้านสังคมวิทยาชนบท ขณะที่ ไชยวัฒน์ เข้าศึกษาที่ University of Wisconsin – Madison อุไรวรรณ

ศึกษาที่ **Cornell University** เช่นเดียวกับอานันท์ ราวๆ ปลายทศวรรษ 2530 ทั้งคู่กลับมาทำงานสอนและมีบทบาทอย่างสำคัญในคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปัจจุบันไชยวัฒน์ กำลังจะเกษียณอายุราชการ ส่วนอุไรวรรณ ต้นกิมยง ผู้สร้างผลงานที่มีคุณูปการอย่างสำคัญต่อการทำความเข้าใจระบบเมืองฝายในสังคมชาววนาภาคเหนือ เสียชีวิตลงไปก่อนหน้านั้นราว 2 ปี คือ 28 เมษายน 2550

10. ดู เชิงอรรด 3 และ เชิงอรรด 7 ประกอบด้วย
11. แน่นนอนว่า ความหมายของคำว่า “บ้าน” และ “บ้านเกิด” ในที่นี้ผมสนใจที่จะใช้ทั้งในความหมายตรงๆ และในเชิงอุปมาอุปไมย ส่วนอ่านกันแล้วจะเข้าใจว่าเป็นความหมายใด ในตอนไหน ผมคงต้องปล่อยให้เป็นเรื่องของคนอ่านตีความกันไป ตามความสะดวกครับ
12. ฉลาดชาย รมิตานนท์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโททางมานุษยวิทยาจาก **Cornell University** เช่นกัน ปัจจุบันเกษียณอายุราชการจากการเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้ว (ดู อานันท์ [บรรณารักษ์] 2548)
13. ดูผลงานวิทยานิพนธ์สาขาพัฒนาสังคมที่สำเร็จการศึกษาระหว่างปี 2538-2548 โดยเฉพาะที่ทำงานวิจัยภายใต้การควบคุมให้คำปรึกษาของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้ในห้วงสมุดของโครงการปริญญาโทสาขาการพัฒนาศังคม และหนังสือชุดโครงการวิจัยภายใต้การนำของอานันท์ กาญจนพันธุ์ เรื่อง *พลวัตชุมชนชนกับการจัดการทรัพยากร* (ตีพิมพ์ออกมาในปี 2543) ซึ่งถือเป็นทั้งบทสรุปและตัวสะท้อนองค์ความรู้และความคิดจากการหมกมุ่นศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในบริบทของการพัฒนา กว่า 10 ปีของอาจารย์อานันท์
14. งานวิจัยภาคสนามโครงการสุดท้ายที่ทำได้ (แม้จะไม่ได้ทุ่มเททำงานภาคสนามอย่างเต็มที่) คือโครงการศึกษาเรื่อง “ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน” ที่อาจารย์อานันท์ ดำเนินการศึกษาร่วมกับ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และคนอื่นๆ ตีพิมพ์ออกมาในปี 2547

บรรณานุกรม

- เครก เจ. เวย์โนลด์ส 2550 เจ้าลัว่ ขุนศึก คักดินา ปัญญาชน และคนสามัญญ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527 พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา. เชียงใหม่: โครงการตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- 2545 “มองข้ามวัฒนธรรมสู่การเรียนรู้ที่ชายขอบสังคมไทย” คนใน: ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. ปรีติตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: 35-76.
- 2548 ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
- 2552 “ความเข้าใจ วัฒนธรรม ในงานวิจัยสังคมไทย” มานุษยวิทยาปะทะวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: 10-121.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ) 2548 อยู่ชายขอบ มองลดความรู้. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์ 2532 “พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา” สมุดสังคมศาสตร์. 12: 123-139.
- Agar, Michael 1980 *The Professional Stranger*. New York. Academic Press.
- Anan Ganjanapan 1976 “Early Lan Na Thai Historiography: An Analysis of the Fifteenth and Sixteenth Century Chronicles”. M.A. Thesis, Cornell University.
- 1984 “The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)”. PhD Thesis, Cornell University.
- 2000 “Changing Power and Position of Mo Muang in Northern Thai Healing Rituals” *Journal of Siam Society*, 88: 58-71.
- 2008 “Multiplicity of Community Forestry as Knowledge Space in the Northern Thai Highlands” Afrasian Centre for Peace and Development Studies, Ryukoku University, Working Paper Series No. 35.
- Clifford, James and George E. Marcus (eds.) 1986. *Writing Culture*. Berkeley University of California Press.
- Marcus, George and Michael Fischer 1999. *Anthropology as Cultural Critique* (Second Edition) Chicago and London. University of Chicago Press.
- Reynolds, Craig J. 2006. *Seditious Histories*. Seattle and London. University of Washington Press.